

**АПЕЛЯВАННЕ ШЛЯХТЫ
ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА
ДА ЛЮБЛІНСКАЙ УНІІ 1569 г.
ПАДЧАС ЗНЕСНЯЙ НЕБЯСПЕКІ
(на прыкладзе вайны 1609—1618 гг.)**

*Дземідовіч А. В., Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт*

Люблінская унія 1569 г., стварыўшы новую дзяржаву Рэч Паспалітую, не магла, аднак, гарантаваць узгодненасці дзеянняў Вялікага Княства Літоўскага і Каралеўства Польскага. Датчылася гэта як пытанняў унутрыдзяржаўнага жыцця, так і знешнепалітычных. Вельмі моцным выпрабаваннем на трываласць саюза Княства і Кароны з'яўляліся знешнепалітычныя выклікі — войны. Менавіта яны ўскрывалі ўнутраныя праблемы федэратыўнага дзяржаўнага ўтварэння, паказвалі, наколькі моцна праяўлялася ўсведамленне палітычным народам адасобленасці адной часткі Рэчы Паспалітай ад другой.

Адным з аспектаў, які абвастраў адносіны паміж ВКЛ і Каралеўствам Польскім падчас знешнепалітычных небяспек з'яўлялася пытанне фінансавага забеспячэння — праблема падаткаабкладання і адпаведнага выкарыстання сродкаў. У XVII ст. Рэч Паспалітая сутыкнулася з гэтым увачавідкі: гэта было стагоддзе войнаў з Расіяй, Швецыяй, Асманскай імперыяй. І першай падзеяй

такога кшталту, якая вывела федэратыўную дзяржаву з палітычнай раўнавагі з'явілася інтэрвенцыя Рэчы Паспалітай 1609—1618 гг. у Расію. На прыкладзе падзей гэтага канфлікту выразна бачна праблема інтэграцыі ВКЛ і Каралеўства Польскага. Заўважым, што інтэрвенцыя моцна абвастрыла адносіны паміж шляхтай дзвюх частак Рэчы Паспалітай. Доказаў гэтага шмат: гэта і разнаголосці адносна самой канцэпцыі вайны, і пытанне аб тым, хто распачаў эскалацыю адносін з Расійскай дзяржавай (шляхта ВКЛ выводзіла карані праблемы з Ілжэдмітрыяды).

Але асноўная прэтэнзія да Каралеўства Польскага з боку ВКЛ уяўляла сабой папрок польскай шляхце ў недапамозе — пазбяганні нясення цяжараў вайны. Крыніцамі, якія сведчаць на карысць вышэйзгаданага з'яўляюцца матэрыялы справаводства і эпістальярнага характару. Прыкладаў шмат. Так, інструкцыя Віленскага ваяводства, датаваная 3 снежня 1613 г., утрымлівала сярод іншага і такі наказ уласным паслам на сойм: «...Старайцеся паны паслы, каб і.м. (іх міласці. — А. Д.) паны каронныя нас як браці сваей не ўнікалі, супольнай небяспецы Рэчы Паспалітай роўна з намі адпор давалі...» Падобны наказ сведчыць, што існавалі падставы папракаць шляхту Каралеўства Польскага ў тым, што яна пазбягала аказваць належнае супрацьстаянне агульным пагрозам і ворагам. Шляхта Аршанскага павета ў 1614 г. скардзілася на «нямiласць паноў каронных», якія, як было

заўважана, не хочучь дапамагаць несці цяжараў вайны. Інструкцыя Ковенскага павета на вальны сойм, датаваная 3 студзеня 1615 г. узгадала, што ВКЛ у мінулым годзе ўхваліла падаткі для абароны ўсходняй мяжы, таму шляхта прасіла паслоў клапаціцца на сойме, «каб таксама і станы каронныя як браця адной Айчыны да таго ж прыступілі і роўна з намі тых цяжараў несці дапамаглі». У пастанове галоўнага Віленскага з'езда, датаванай 5 чэрвеня 1615 г., неаднаразова прагучаў папрок у адрас палякаў, якія адпаведна ўніі, а таксама «братэрскай павіннасці» павінны быць з ВКЛ ва ўзаемнай згодзе. Шляхта прасіла аб скліканні сойма, каб вырашыць усе пытанні, настойвала на заканчэнні вайны перамовамі і нагадвала манарху, каб належным чынам былі ўмацаваны замкі на мяжы.

Характэрнай з'яўляецца прамова канцлера Льва Сапегі на сойме 1616 г. Ім быў зроблены папрок шляхце Каралеўства Польскага адносна таго, што апошняю мала турбуе справа абароны ад Расіі. Леў Сапега заўважыў, што клопат аб гэтым датычыцца не толькі зямель ВКЛ, «але і каронныя правінцыі не ёсць вольныя ад яго».

Вельмі востра праблему падаткаў узняла шляхта Віленскага павета ў снежаньскай пасольскай інструкцыі 1618 г.: «...мы аднак не адным, але як можам, трыма-двума паборамі ратавалі патрэбы Рэчы Паспалітай, а і.м. (іх міласці. — А. Д.) пазбягалі нас, нягледзячы на саюз уніі і прысягу продкаў сваіх».

Агульны настрой шляхты ВКЛ у кантэксте адзначанай праблемы адлюстроўвае выступленне на сойме 1618 г. віленскага біскупа і падканцлера Княства Астафія Валовіча. Падчас сваёй прамовы прадстаўнік палітычнай эліты зрабіў важнейшае назіранне. Астафій Валовіч на сойме паставіў пад сумненне вартасць саюзу дзвюх дзяржаў Рэчы Паспалітай — ВКЛ і Каралеўства Польскага. «Разрозненныя душы, непрыязныя сэрцы, абьякавая да ўсеагульнага добра любоў ужо нас да таго прыводзіць, што паасобку мусім аб сабе радзіць. Зведала гэта падчас некалькіх гэтых гадоў Айчына мая, калі мы клапаціцца самі пра сябе і Маскве адпор, ствараючы цяжасці сабе, даваць мусілі». У алегарычнай форме, параўнаўшы Рэч Паспалітую з цэлам, здароўю якога пагражае небяспека, калі чалавек не адчувае болю ў асобных членах, палітык зрабіў прарочую выснову аб магчымым заняпадзе дзяржавы, калі не ўзнікне ва ўсіх жаданне ратаваць яе часткі. Безумоўна, мелася на ўвазе абьякавая пазіцыя Каралеўства Польскага адносна цяжараў, ускладзеных на ВКЛ у ходзе ваенных кампаній першых дзесяцігоддзяў XVII ст.

Вядома, што ў XVII ст. выразна праявіліся праблемы функцыянавання Рэчы Паспалітай, які ў сукупнасці ўтваралі з'яву пад назвай «палітычны крызіс». Праблема ўзаемастанкаў ВКЛ і Каралеўства Польскага — адзін з паказчыкаў і адначасова адна з прычын гэтага крызісу. Нягледзя-

чы на працяглую сумесную гісторыю суіснавання ў розных фарматах — ад персанальнай да рэальнай уніі — ВКЛ і Каралеўства Польскае так і не здолелі поўнасьцю інтэгравацца ў сапраўды адзіную дзяржаву, і ўспрыманне вышэйшым салоўем шэрагу праблем і выклікаў часу было, хутчэй, розным, чым падобным.